

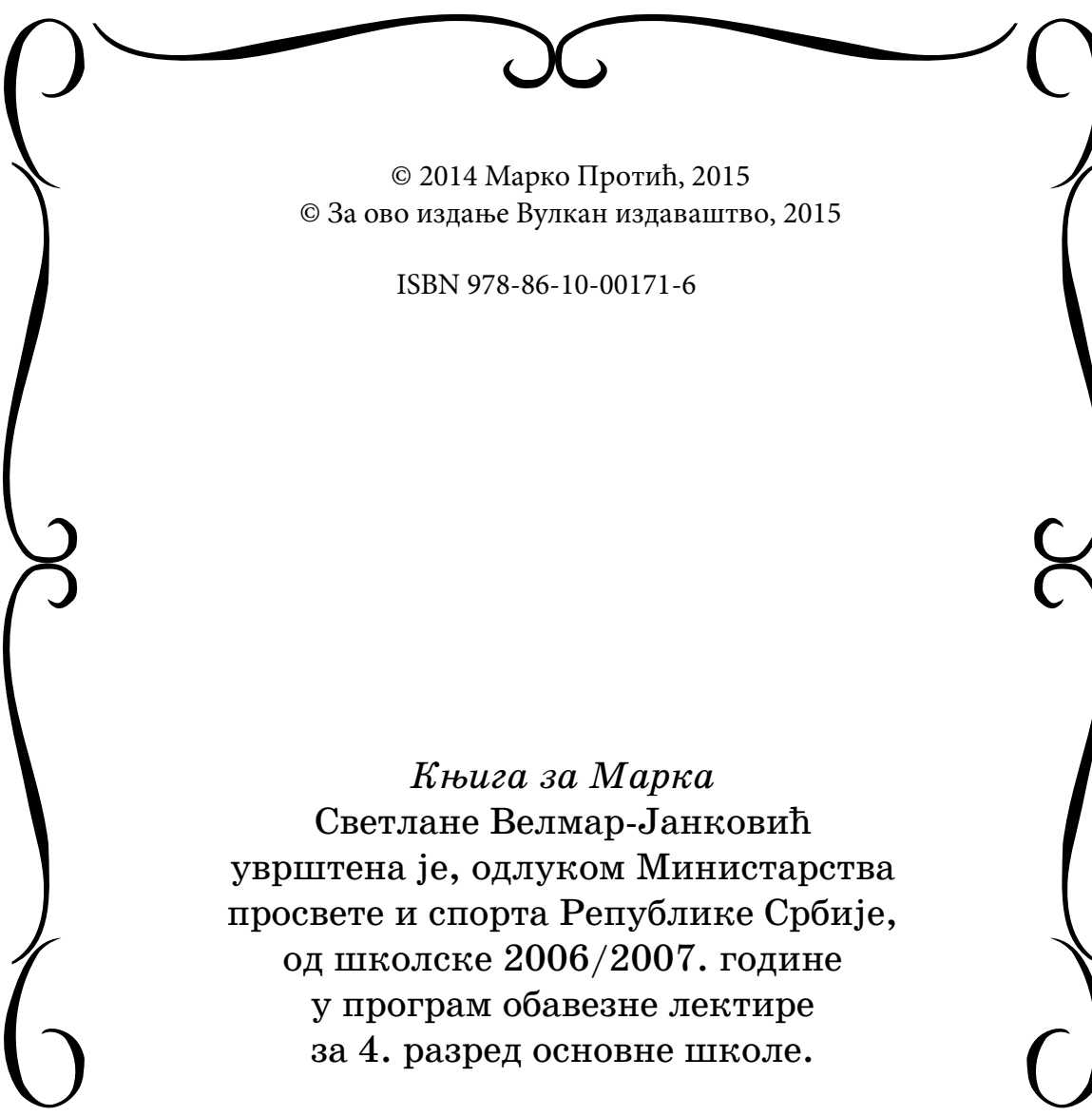
www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

*Светлана
Велмар - Јанковић*

Књига за Марка

*Илустровао
Владимир Сјанковски*

Београд
2024.

© 2014 Марко Протић, 2015
© За ово издање Вулкан издаваштво, 2015

ISBN 978-86-10-00171-6

Књига за Марка
Светлане Велмар-Јанковић
уврштена је, одлуком Министарства
просвете и спорта Републике Србије,
од школске 2006/2007. године
у програм обавезне лектире
за 4. разред основне школе.

На корицама
Илустрација Владимира Станковског

Драги читаоци!

Ову књигу сам замислила и написала као поклон мом унуку Марку Ђ. Протићу. Али она је замишљена и писана као поклон и свим другим девојчицама и дечацима – ако воле да читају. Ако баш и не воле – можда ће се предомислити док буду читали ову књигу, пошто неће свиснути од досаде.

Још нешто, у поверењу: сва деца о којој се овде прича, стварно су постојала. Живела су у оним временима у којима се није знало ни за аутомобиле, ни за авионе, чак ни за електрично осветљење. Па, разуме се, ни за телефоне, лифтове, цртане филмове. Живела су та деца давно и друкчије а ипак се, видећете, нису много разликовала од вас данас.

Како је то могуће? Не знам. Али, прочитајте и сами закључите у чему је тајна, ако је има.

Ваш писац

Биљка - чудотворка

Стајао је пред улазом у пећину.

Једва га је нашао.

У трагању за медвеђим леглом данима се, са браћом, провлачио кроз шибље, пентрао по стрмим стенама, осматрао са дрвећа. Прекјуче су цео дан провели у крошњи дрвета, пратећи погледима медведицу. Она се појављивала па нестајала, али дечаци нису успели да утврде одакле долази и куда одлази. Знали су да има два мечета, јер се са њима играла ту, недалеко, на једној висоравни.

Немања је био готово сигуран да јој је легло у близини и да мора бити у некој од скривених пећина.

Данас му је био срећан дан: открио је и пећину, и улаз.

Малочас је са оближњег дрвета угледао медведицу како излази из пећине. Протезала се, па онда чешала леђа. Затим као да је постала опрезна: почела је да њуши ваздух и да гледа око себе.

На дрвету, дечаци су готово престали да дишу: да није осетила њихово присуство?

Одједном, невероватно хитро, медведица је нестала у шуми.

– Отишла је по храну – шапну Мирослав.

Било их је тројица. Три брата, три сина српског жупана Завиде, Немања, Страцимир и Мирослав, скривени у високој и широкој крошњи.

Немања је био најсмелији и најбржи. Он им је био вођа.

– Тишина – наредио им је. – Силазим.

– Луд си – рече Страцимир. – Шта ако се медведица врати? Искидаће те на комаде.

– Ви остајете на стражи. Звизни ми чим опазиш да се нешто миче.

Склизнуо је са дрвета и зачас стигао пред пећину.

Да ли би смео да уђе? Унутра су, сигурно, оба мечета.

Није хтео оба. Изабраће оно мање, светлије длаке. Дебељушкасто а несташно. Посматрао га је пре неки дан како се ваља по трави, на оној висоравни.

Ако уђе по мече а медведица се врати?

То никако не би ваљало.

Танак али оштар звиждук допре до њега: Страцимир га је упозоравао на опасност.

Брз а готово нечујан, дечак се смандрљао низ стрмину па успузао уз дрво.

Медведица је била изашла из шуме и журила ка пећини. Чим је стигла, почела је да њуши тле, нарочито оно место на којем је Немања малопре стајао.

– Осетила те је – шапну Страцимир.

Као да га је чула, медведица окрете главу у правцу њиховог дрвета. Дечаци се скаменише.

Њишући се, медведица уђе у пећину.

– Ух – одахну Мирослав. – Хајде да збришемо. Откриће нас.

– Већ нас је открила – рече Страцимир. – Зна да смо у њеној близини.

Иако нерадо, Немања је морао да призна да су му браћа у праву: медведица је очигледно била нађушила њихово присуство.

Није смео да излаже браћу толикој опасности. Он је одговарао за њих. Шта би му отац рекао да зна за све ово?

– Брзо, бежимо – нареди.

Склизнули су, један за другим, са дрвета – Немања последњи и потрчали што су брже могли.

Нису се зауставили све док нису стигли до градских капија.

Опет на дрвету, али сада у граду, обезбеђени високим зидинама и градском стражом, дечаци су се одмарали и надмудривали.

– На крају ћемо настрадати због тог мечета – тврдио је Страцимир.

– Мени је жао што га узимамо од мајке – рекао је Мирослав. – Мече је још беба. Она га доји.

Немања је ћутао. Желео је то мече, и дочепаће га се. Али, схватио је да не може остати код свог првобитног наума: да украде мече из пећине, док је медведица одсутна у потрази за храном. То је било исувише опасно: јутрос

су баш имали среће. Прво, открили су у којој је пећини легло. Друго, умакли су медведици. Немања ни најмање није сумњао да би их она убрзо потражила, у бризи за своје младунце. Шта би било ако би их нашла – Немања није смео ни да мисли.

Бринуо се да отац, моћни Завида, нешто о свему овом не сазна јер би га строго казнио што је изложио опасности и браћу и себе.

Надао се да отац ипак ништа неће сазнати јер је, са њиховим најстаријим братом Тихомиром и у пратњи многе властеле, јутрос одјахао у лов. Сигурно ће, као и обично, остати неколико дана.

Сутрадан после подне Немања је седео на обали речице која је текла поред града. Недалеко, Страцимир и Мирослав су пецали, али их риба није хтела. Протицало је сунчано августовско поподне, натопљено топлотом и благошћу. Све је изледало у најбољем реду и птице су певале, и цврчци се оглашавали са свих страна, и речица гргорила. Али, у себи, Немања је био немиран: била га је закупила жеља да се дочепа мечета и ни о чему другом није могао да мисли. Што је дуже мислио и правио планове, то је бивао све незадовољнији: ниједан план му није изгледао довољно добро смишљен па, према томе, ни довољно успешан.

Бацио је још један каменчић у воду и расејано ишчупао травку која му је била под руком. Поче је грицкати и изненади га непознат укус, врло пријатан. Схвати да то што грицка и није нека обична травка него мека, лис-

ната, кратка биљка, пуна млечног слаткасто киселкастог сока, изванредног мириса. Сок се сливао у Немањино грло и он је уживао. Одједном као да више није био ни нестрпљив, ни обесан, ни незадовољан због своје незадовољене жеље за мечетом. Напротив: постао је смирен и весео.

И даље је грицкао биљку, сишући сок.

– Они зли људи постављају замке у шуми – чуо је.

Окренуо се лево и десно, напред и назад. Нигде никог сем његове браће, тамо даље. Ко је то говорио?

– Зашто то раде? – чуо је опет.

Гласови – то су била два гласа – били су јасни, али као да нису били људски. Тако тихо а ипак пискутаво људи не говоре. Немања се и даље освртао али никог није видео.

Грицну још једном дршчицу своје биљке, сркну сок и извади је из уста. Држећи је испред себе, угледа на биљци два мрава. Били су запослени: други је ишао за првим који је носио неку полупрозрачну млечнобелу куглицу, сјајну као мали бисер. Морала му је бити врло тешка.

– Постављају замке да би ухватили ону медведицу и њене мечиће.

Немања претрну. Да ли је могуће? Па то говоре ови мрави!

– Не разумем шта ће људима медведи.

– Убиће их. Људи само убијају. И нас увек газе.

– Али зашто?

– Увек им нешто треба. Радо једу младо медвеђе месо, а од медвеђег крзна праве оне смешне навлаке што носе на себи.

Мрави баш не мисле лепо о људима, помисли Немања. И помисли, први пут, како то људи можда и заслужују.

– Ех, кад би овај дечко мало спустио нашу биљку-хранитељку па да се дочепамо тла и стигнемо кући. Баш сам се уморио – рече први мрав.

Немања спусти биљку у траву. Оба мрава радосно склизнуше на тле.

– Сад је на мене ред да носим терет – рече други мрав, мањи.

– Добро, али биће ти тешко. Слабији си од мене.

– Не брини, моћи ћу.

– Ево и нас, долазимо у помоћ! – чуло се.

Немања спази, између травки, цео ред мрава који су изгледали као да заиста журе некоме у помоћ.

Мрав који је носио сјајну куглицу, застаде.

– Пажња молим! Ово је млечна кап сока наше биљке-хранитељке. Најдрагоценији товар!

Чуо се жагор одобравања а затим Немања виде како мрави, брзо и вешто, претоварују сјајну куглицу на једног великог, јаког мрава. Постројени као војници, један иза другог, брзо су одмилели.

Немања је схватио да је оно што су мрави називали својом биљком-хранитељком, била она иста биљка коју је и он грицкао и пио јој сок.

Спусти руку да би је поново узео из траве али, баш у тај час, слети мала шарена птица, узе биљку у кљун и одлете.

– Хеј! Па то је моје! – викну Немања, али је мала птица већ била далеко.

– Да ли је твоје? – чу.

Погледа шаку. На врху његовог кажипрста, стајао је мрав.

– Јесте, моја је. Ја сам је нашао, убрао и сисао – рече Немања мраву.

– То је биљка-хранитељка – рече мрав. – Није ни твоја, ни моја. Није ничија, јер припада свима, сви пијемо њен сок.

– Али ја сам је нашао.

– Зато што је она хтела да је ти нађеш.

– Биљка хтела? – насмеја се Немања. – Зашто би то хтела?

– Откриј сам. У томе ти не могу помоћи. Могу ти рећи само ово: разумећеш наш мрављи језик још током овог дана, затим у следећој ноћи и сутра док не зађе сунце. До тада ће трајати дејство сока који си посисао. После тога, не.

Невероватном брзином мрав склизну низ Немањину шаку, лакат, одећу и нестаде у трави.

– С ким то причаш?

То је Мирослав оставио удицу, дошао и чучнуо до Немање.

– Ни са ким. Љутио сам се на птичицу. Однела ми је травку коју сам грицкао.

– Не мари, наћи ћеш другу.

– Па да, сигурно. Али ми морамо да нађемо замке и кљуса које је неко поставио по шуми.

– Кога лове?

– Медведицу и мечиће.

Мирослав звизну. Толико је био изненађен да се није сетио ни да запита Немању откуда то зна. На звиждук чуђења и Страцимир остави удицу и дође. Чим је чуо у чему је ствар, предложи да пођу у трагање. Одмах.

– Смето да останемо у шуми само док сунце не почне да пада, јер нас мрак тамо не сме затећи. Полазимо. Имате ли своје мале мачеве? – упита Немања браћу.

– Имамо.

Кад су се приближили шуми, Немања осети да га нешто јако голица по левој нози. Саже се и угледа целу поворку мрава како му иде низ ногу.

– Прати нас – рече му мрављи предводник. – Одвешћемо те до најближих кљуса.

Поворка мрава се спусти на тле и крену.

– Идемо у колони по један, за овим мравима – рече Немања. – Ја ћу први, а ви за мном.

– За мравима? – згрануше се браћа.

– Јесте. Пазите да неког не згазите. И ни речи више. Браћа се згледаше.

Вијугајући мимо шумских путељака, мрави су их брзо довели до једних кљуса, вешто и чврсто постављених. Пазећи да се и сами не ухвате, дечаци су на разне

начине покушавали да их раскују. Није ишло. Мучили су се, смењивали један другог, знојили се и препирали – али кљуса нису успели да учине безопасним. Само су их разлабавили.

Већ је падао мрак.

– Не вреди – рече Немања. – Сутра морамо да дођемо са алатом. Наши мачеви нам у овоме послу нису ни од какве помоћи.

– Нису – сложи се Страцимир. – Баш смо се нагњавили, а никакве вајде. А шта ако се неко од мечића до сутра ухвати у кљуса?

– Мечићи не излазе по ноћи. Ни њих њихова мајка не пушта као ни нас наша – рече Мирослав.

Сва тројица се насмејаше.

– Али ако нећемо да од наше мајке извучемо тешку грдњу, а можда и казну што каснимо, онда трком кући! – нареди Немања.

У рану зору следећег дана сва три дечака не само што су била будна, него већ и потпуно спремна за полазак. Сваки је носио нешто од неопходног алата, који су још синоћ били припремили. Скрили су алат у торбице за храну.

Неочекивана тешкоћа је искрсла на градској капији, јер се стражар двоумио да ли сме или не сме да им отвори тешке вратнице и спусти покретни мост.

Не заборавите да се све ово дешава у првој половини XII века.

– Млади господару – рекао је стражар Немањи – отац ти није ту а од твоје госпође мајке немам никакво наређење. Како онда да вас пустим?

– Мајка спава – одговори Немања. – Нећемо је ваљда будити у ово доба. Али она зна за наш излазак. Одобрила га је.

– Ништа ми о томе није речено.

– Дајем ти своју реч да је тако и преузимам сву одговорност на себе. Молим те, спусти мост и пусти нас – био је упоран Немања.

Заповедник страже га је послушао, али преко воље. Док им је отварао капију, опоменуо га је:

– Не заборави да ти се данас отац враћа. Није ред да га, са браћом, не сачекаш у кући.

– Сачекаћемо га. Отац сигурно неће стићи у рано јутро. Хвала ти што си нас пустио. У прави час. Ево и сунца.

Блесак јутра расуо се по васцелој природи.

Дечаци потрчаше ка шуми.

Одмах су приметили неко чудно комешање. Птице су узлетале и слетале без неког реда, уз чудноват цвркул. Бубе и мрави су се на све стране били размилели, тако да су дечаци једнако морали да прескачу њихове поворке. Чак су и зечеви, сиви и крупни, искакали из грмља и некуд бежали.

– Шта ли све ово значи – питао се Немања, гласно.

– Ухватили су је, ухватила се – зачуо је, са свих страна, оне тихе а пискутаве мравље гласове.

Јурнуо је као без душе.

Ухваћена у кљуса, медведица није урликала, само је нечујно стењала, покушавајући да ишчупа две задње шапе. Али што је више покушавала, то су је кљуса више стезала. Чим су се дечаци појавили зарезала је на њих, сва бесна.

– Нису ти они криви – завикаше мрављи гласови, у хору.

Медведица се нагло примири.

– Шта сад? – упита Немања. Браћа су, ћутећи, стајала уз њега.

– Морамо је ослободити – настави Немања. – Само како?

– Пустите мене да се договорим с њом – предложи мрав који је, поред Немањиних стопала, предводио једну већу поворку. – Слажеш се?

Немања климну главом. Мрав брзо оде и још се брже врати.

– Сад ћеш полако, потпуно сам, да приступиш медведици. Корак по корак. При том јој благо причај о томе шта желиш да урадиш и како да јој помогнеш. Немој се плашити.

– Останите овде и не мичите се било шта да се деси – нареди Немања строго својој браћи. – Само ако дође до неке невоље, бежите и тражите помоћ.

Примицао јој се корак по корак, са алатом у руци. Тек сад је видео колико је крупна и снажна. Била је, у ствари, огромна.

– Долазим да ти помогнем – говорио јој је мирно. – Носим чекић и други алат, јер хоћу да те ослободим кљуса.

– Кад јој приђеш, спусти алат на земљу. Не треба ништа да имаш у рукама док те целог не оњуши – посаветова га мрав, који се био сместио на његов десни кажи-прст.

Немања га послуша. Док га је њушила – а то је дуго трајало – медведица је незадовољно брундала.

Немања схвати.

– Па да, ја сам исти онај који је пре неки дан стајао пред твојом пећином, али веруј ми да и нисам сасвим исти. Онда сам желео да ти украдем мече, а сад то уопште више не желим. Ако си ме довољно упознала, пусти ме да покушам да те ослободим.

Медведица престаде да га њуши, а Немања полако примаче алат, узе тешки чекић и поче да раскива кљуса.

Уопште није ишло лако. Дуго се мучио али му је, на крају, изгледало да ће ипак успети. И поред све лупе чекића, медведица је остала сасвим мирна. Била је престала и да брунда и да стење: стрпљиво је сносила свој бол.

Немања је настојао да њене шапе, ухваћене у кљуса, никако не закачи чекићем и успевао је у томе, ни сам не знајући како.

– Да дођемо? – питао је, укопан на свом месту, Страцимир.

– Не треба. Једва и себи чувам руке а њој шапе.

Победа! Под ударцима чекића кљуса су најзад попустила. Могао је да их развуче и медведица је полако извукла прво једну рађаву шапу, па другу. Била је слободна.

– Шта то радиш, сине жупана Завиде? Ко ти је дозволио да дираш наша кљуса? Мислиш да ти све смеш, а?

Немања се окрете. Два непозната момка, у црним одорама, била су ту, иза њега, са упереним стрелама. Један је нишанио у њега, други у Страцимира.

– Не мичи се и ћути. Прави се да си уплашен – саветовао га је мрав, милећи му по увету. – Они су опасни, зли су.

Немања га послуша. Изгледало је да је, сав згрчен, онемео од страха.

Момци се насмејаше, задовољно.

Одједном угледа мечиће. Трчали су право ка мајци, трапава, четвороношке.

– Мечићи – викну Мирослав.

Момци, обојица у исти мах, окретоше стреле ка мечићима. Тада настаде невиђен лом. Немања завитла тешки чекић и погоди у главу момка који му је био ближи док се медведица, као да јој шапе нису готово скидане, невероватном брзином стушти на другог. Он је покушао да јој побегне, али није одмакао ни неколико корака кад га је медведица зграбила и почела њиме да удара о земљу као празном врећом. Човек је прво урлао, а после умукао. Сад су обојица лежали непокретни, недалеко један од

